

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію **Гумена Олександра Вікторовича**
на тему: **Розвиток аграрного страхування в Україні»**

подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, галузі знань
07 Управління та адміністрування

1. Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами і темами. Тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною в умовах посилення економічної нестабільності, кліматичних змін та воєнних викликів, що безпосередньо впливають на функціонування аграрного сектору України. Зростання частоти екстремальних погодних явищ, коливання світових аграрних ринків, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, а також трансформація інституційного середовища обумовлюють необхідність переосмислення підходів до управління ризиками в сільському господарстві та розвитку системи аграрного страхування. Сукупність зазначених факторів зумовлює своєчасність і суспільну значущість дослідження Гумена О. В.

Актуальність роботи посилюється тим, що аграрне страхування виконує функцію фінансового захисту та перерозподілу ризиків між учасниками аграрного ринку, сприяє стабілізації доходів аграрних виробників і підвищенню інвестиційної привабливості галузі. В умовах зростання кліматичних, ринкових і воєнних ризиків ефективність системи аграрного страхування стає важливою передумовою забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору та продовольчої безпеки держави. У межах дисертації розглянуто коло проблемних питань, які наразі недостатньо повно висвітлені у наукових дослідженнях, зокрема інституційні обмеження розвитку аграрного страхування, низький рівень довіри аграріїв до страхових інструментів, трансформація страхових продуктів, вплив державної політики, а також роль інноваційних і цифрових технологій у підвищенні ефективності управління аграрними ризиками.

Дисертацію виконано на кафедрі фінансів, банківської справи та страхування Уманського національного університету в межах науково-дослідної тематики «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522). Тема роботи узгоджується зі стратегічними науковими напрямками університету та відповідає державним пріоритетам щодо розвитку аграрного сектору, удосконалення фінансових механізмів підтримки сільськогосподарських виробників і модернізації страхового ринку України

2. Основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, їх новизна, рівень обґрунтованості та достовірності. У дисертаційній роботі Гумена О. В. представлено цілісне наукове дослідження процесів функціонування та розвитку аграрного страхування в Україні, результати якого характеризуються концептуальною завершеністю, належним рівнем наукової новизни та практичною спрямованістю. Автором системно обґрунтовано теоретико-методичні та прикладні засади розвитку аграрного страхування в умовах зростання кліматичних, ринкових і воєнних ризиків, що відповідає поставленій меті дослідження.

Найбільш вагомим науковим результатом, що становить наукову новизну на рівні «вперше», є розроблена автором концептуальна модель інноваційного управління ризиками в аграрному страхуванні. Запропонована модель інтегрує цифрову аналітику, інтелектуальні страхові рішення, індексно-аналітичні інструменти оцінки збитків та ESG-механізми, забезпечуючи комплексний підхід до прогнозування ризикових подій, оперативної оцінки втрат і оптимізації страхових процесів. Важливою перевагою моделі є її практична орієнтація, що передбачає реалізацію через державно-приватні партнерства, створення національної цифрової платформи та інтеграцію із державними реєстрами й системами моніторингу, що формує науково-практичну основу модернізації ринку аграрного страхування.

До результатів, що удосконалюють наукові підходи, слід віднести розвиток класифікаційного апарату видів аграрного страхування шляхом інтеграції підходів за об'єктами страхування, видами ризиків, формами державної участі та організаційно-правовими моделями. Запропонована систематизація забезпечує більш повне охоплення ризиків аграрного виробництва та створює методичні передумови для підвищення адаптивності й фінансової стійкості аграрного сектору.

Суттєвим є також удосконалений науково-методичний підхід до стратегічного аналізу та обґрунтування напрямів розвитку аграрного страхування, який базується на поєднанні SWOT-аналізу, стратегічної карти та сценарного підходу (інерційного, адаптивного й інтеграційного). Такий інструментарій дозволяє системно враховувати інституційні обмеження, ризики та євроінтеграційні орієнтири розвитку ринку.

Окремої уваги заслуговують результати дослідження поведінкових факторів та мотивації учасників аграрного страхування. Розроблена автором поведінково-мотиваційна модель залучення аграрних виробників до страхових програм, побудована на інтеграції економічних, соціальних, інституційних і психологічних детермінант, дозволила кількісно оцінити готовність аграріїв до управління ризиками. Запровадження системи інтегральних індексів та проведена кластеризація виробників формують науково обґрунтовану основу для розроблення диференційованих страхових і регуляторних політик.

Подальшого розвитку в дисертації набули теоретичні засади розуміння сутності та ролі аграрного страхування, яке концептуалізовано як інституційно й технологічно організовану систему протидії аграрним ризикам з урахуванням параметричних інструментів, цифрових технологій та впливу воєнних і кліматичних чинників. Також розвинено підходи до аналізу нормативно-правового та інституційного забезпечення ринку, оцінювання його сучасного стану, тенденцій і динаміки, видової структури страхових продуктів та методики ідентифікації ключових ризиків аграрного страхового захисту.

3. Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у сформованих у дисертації теоретико-методичних засадах та прикладному інструментарії розвитку аграрного страхування в Україні, спрямованих на підвищення ефективності страхового захисту аграрних виробників в умовах кліматичних, воєнних та економічних ризиків. Запропоновані підходи можуть бути використані страховими компаніями та аграрними підприємствами для удосконалення систем управління

ризиками, оптимізації страхових продуктів і підвищення фінансової стійкості. Практична цінність результатів підтверджується впровадженням поведінково-мотиваційної моделі залучення аграрних виробників до страхових програм у діяльність Страхової групи «ГАС», застосуванням рекомендацій щодо управління ризиками у ПП «ПФ КОНТУР» та методичних підходів розвитку аграрного страхування у ТОВ «СТ АГРОЗАХІД», а також використання окремих положень дисертації в освітньому процесі Уманського національного університету під час викладання дисциплін «Страхова справа», «Аграрне страхування» та «Страховий менеджмент». Таким чином, результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у діяльності страхових компаній, аграрних підприємств, органів державного управління та у навчальному процесі закладів вищої освіти.

4. Повнота викладу матеріалу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційного дослідження достатньо повно відображені у наукових публікаціях здобувача та пройшли фахову апробацію. За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць, у яких послідовно висвітлено теоретико-методичні засади розвитку аграрного страхування, результати аналізу сучасного стану ринку, проблеми управління аграрними ризиками, а також обґрунтування напрямів його вдосконалення з урахуванням інституційних, кліматичних і воєнних чинників. Структура та зміст публікацій корелюють з логікою дисертаційної роботи, кожен розділ якої знайшов відображення у відповідних наукових працях, що забезпечує цілісність, наукову завершеність і достовірність отриманих результатів. Опубліковані матеріали були представлені та обговорені на науково-практичних конференціях, що сприяло їх фаховому обговоренню в науковому середовищі. Зміст і кількість публікацій відповідають чинним вимогам до оприлюднення результатів дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії.

5. Характеристика змістової цілісності та структури дисертації. Дисертаційна робота відзначається цілісністю та внутрішньою логічною узгодженістю, послідовністю викладення матеріалу. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 218 сторінок, із них 170 сторінок основного тексту. Робота містить 33 таблиці та 16 рисунків. Усі структурні складові дослідження взаємопов'язані, аргументація чітка, а висновки обґрунтовані й органічно випливають із проведеного аналізу. Текст виконано українською мовою з дотриманням норм наукового стилю, що забезпечує точність формулювань, смислову завершеність та високий рівень термінологічної культури. Ілюстративний матеріал є якісним і повністю підтверджує аналітичні положення щодо розвитку аграрного страхування в Україні.

Робота є самостійним, завершеним дослідженням, результати якого мають значну практичну цінність для розвитку системи аграрного страхування в Україні та удосконалення механізмів управління ризиками у сільському господарстві в умовах трансформаційних процесів. Дисертація виконана на високому теоретико-методичному рівні, що підтверджується системним аналізом, коректністю статистичної бази та узгодженістю теоретичних положень із практичними рекомендаціями для аграрного сектору.

Дисертація Олександра Вікторовича Гумена на тему «Розвиток аграрного страхування в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами).

6. Оцінка обґрунтованості і достовірності отриманих результатів.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів забезпечуються використанням широкої інформаційної бази, охопленням тривалого періоду спостережень, застосуванням сучасного методичного інструментарію, а також логічною узгодженістю теоретичних положень, аналітичних результатів і сформульованих висновків. Запропоновані рекомендації ґрунтуються на комплексному аналізі реального стану аграрного страхування в Україні та мають не лише наукову, а й практичну цінність для органів державної влади, страхових компаній і аграрних виробників.

При підготовці дисертаційної роботи здобувач продемонстрував високий рівень теоретичної і методичної підготовки. Вибір наукового інструментарію є обґрунтованим і відповідає складності поставлених завдань. Автор коректно поєднує загальнонаукові, статистичні, економіко-математичні та прикладні методи, зокрема аналіз і синтез, дедукцію та індукцію, діалектичне пізнання, системний підхід, статистичний аналіз, ситуаційний та ієрархічний підхід, метод головних компонент, графічний та табличний методи, а також метод узагальнення та абстрактно-логічний підхід, що забезпечує комплексність дослідження. Методичний апарат застосовано послідовно, із демонстрацією розуміння його можливостей і обмежень. Здобувач вміло інтерпретує результати кількісного та якісного аналізу, інтегруючи їх у теоретичні узагальнення та практичні рекомендації, що свідчить про сформовану дослідницьку компетентність та здатність працювати з різнотипними даними, що є ключовим для сучасних досліджень аграрного страхового сектору.

7. Дотримання принципів академічної доброчесності. Проведений аналіз змісту дисертаційної роботи Гумена О. В., а також опублікованих за темою дослідження наукових праць автора, дає підстави стверджувати, що робота виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності. Ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації результатів або інших форм порушення наукової етики не виявлено.

Усі використані джерела, нормативно-правові акти, статистичні матеріали та наукові положення коректно процитовані й належним чином відображені у списку використаних джерел. Подані в роботі наукові результати, висновки та практичні рекомендації є самостійним доробком здобувача та характеризуються науковою обґрунтованістю і внутрішньою логічною узгодженістю.

Таким чином, дисертаційна робота є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, що подається до публічного захисту та відповідає вимогам щодо дотримання принципів академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження по змісту дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Гумена О. В. є цілісним та логічно структурованим науковим дослідженням, яке відзначається системністю, послідовністю викладу та комплексним підходом до вирішення поставлених завдань. Разом із тим окремі положення роботи потребують уточнення, деталізації або додаткового

обґрунтування, що створює можливості для подальшого вдосконалення дослідження та розвитку теоретичних і практичних аспектів аграрного страхування. Нижче наведено основні дискусійні положення та зауваження до змісту роботи:

1. Незважаючи на ґрунтовне дослідження теоретичних засад аграрного страхування, у роботі варто було б здійснити більш детальний аналіз системоформуючих чинників функціонування страхового ринку. Зокрема, доцільно було б розглянути такі ключові елементи, як попит і пропозиція, ціноутворення, конкуренція, інфраструктура страхового ринку та механізми його державного регулювання. Такий підхід дозволив би більш комплексно оцінити взаємовідносини учасників ринку аграрного страхування та закласти наукову основу для подальшого аналізу сучасних тенденцій розвитку й перспектив удосконалення системи аграрного страхування в Україні.

2. У частині поглиблення аналізу нормативно-правової бази та розвитку регулювання аграрного страхового ринку і його інституційної структури (підрозділ 1.3. «Нормативно-правове забезпечення та інституційна структуризація аграрного сегменту страхового ринку України») доцільно було б здійснити більш детальне вивчення сучасних міжнародних практик регулювання аграрного страхування та здійснити порівняльну оцінку ефективності існуючих моделей. Це дозволило б обґрунтувати рекомендації щодо гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, сприяло б підвищенню ефективності державного регулювання, зменшенню адміністративних бар'єрів і розвитку партнерських моделей взаємодії між державою, страховиками й аграрними виробниками.

3. Аналіз видової сукупності страхових продуктів (підрозділ 2.2. «Аналіз видової сукупності продуктивних пропозицій аграрного страхування в Україні» роботи) проведено детально і дозволяє оцінити основні сегменти ринку, проте у роботі варто було б здійснити комплексну оцінку класичних, параметричних та цифрових страхових рішень з урахуванням регіональної диференціації попиту, кліматичних особливостей та рівня технологічності продуктів. Крім того, недостатньо розкрито механізми адаптації страхових продуктів до сучасних викликів, зокрема розширення регіонального покриття, підвищення оперативності врегулювання та зміцнення фінансової стійкості системи. Це дозволило б більш обґрунтовано визначити ефективність і відповідність страхових продуктів потребам агровиробників різних регіонів та масштабів виробництва.

4. Положення викладені у підрозділі 3.3 «Інноваційні та цифрові підходи до підвищення ефективності управління ризиками в аграрному страхуванні» мають чітку практико-орієнтовану спрямованість і містять обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності управління ризиками в аграрному страхуванні на основі інноваційних та цифрових підходів. Водночас, доцільним було б конкретизувати перспективи їх реалізації в Україні, представивши розрахункові приклади, сценарне моделювання або оцінку очікуваного економічного ефекту від упровадження окремих інструментів (параметричного страхування, цифрових платформ, Big Data). Це дозволило б підвищити прикладну значущість запропонованих заходів та продемонструвати їх вплив на фінансову стійкість аграрних виробників.

Наведені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Вони спрямовані на уточнення та поглиблення окремих положень дослідження і водночас визначають потенційні напрями подальших наукових пошуків автора. Наявність дискусійних аспектів підкреслює складність проблематики та підтверджує практичну значущість роботи для розвитку системи аграрного страхування в Україні.

9. Загальний висновок. Дисертаційна робота Гумена Олександра Вікторовича на тему «Розвиток аграрного страхування в Україні» є цілісним, науково обґрунтованим та практично значущим дослідженням у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують конкретне наукове завдання щодо розвитку аграрного страхування в Україні. Автор комплексно розкрив теоретичні засади розвитку аграрного страхування в Україні, здійснив ґрунтовний аналіз стану та динаміки аграрного страхового ринку, виявив ключові чинники його трансформації та обґрунтував адаптивні моделі розвитку страхового сектору в аграрній сфері в умовах економічних, соціальних і технологічних викликів.

Сформульовані наукові положення та отримані результати відзначаються новизною, системністю та високим рівнем аргументованості. Практичні рекомендації мають вагомое прикладне значення, що підтверджується їх впровадженням у діяльність страхових компаній, аграрних підприємств і освітніх програм.

Структура дисертації є логічною та змістовно наповненою, а мова – науковою й стилістично збалансованою. Робота виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами) та вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України № 40 від 12 січня 2017 року (із змінами), а її автор – Гумен Олександр Вікторович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва та бізнес-технологій
Уманського національного
університету

Микола КОРОТЄЄВ